

ez-Zerf'a ilâ teşârifî's-Şî'a, Beyrut 1403/1983, IV, 213, 452; V, 127; VII, 79; VIII, 259; IX, 363; XI, 66; XII, 382; XIV, 92, 101; XVI, 2, 62; XVII, 209; XXIV, 277; XXV, 133; a.m.f., *Tabakâtü a'lâmi's-Şî'a*, Meshed 1404, II, 747-753; Ali Fâzıl el-Kâinî en-Necefî, *Mu'cemü mü'ellifi's-Şî'a*, Kum 1405, s. 38; Muhammed Hüseyin Rûhânî, "Celiyyetü'l-hâl", *DMT*, V, 422.

MUSTAFA ÖZ

NECES

(النحش)

Alma niyeti olmadığı halde malın fiyatını arttıran bir teklifte bulunma anlamında fıkıh terimi (bk. MÜZAYEDE).

NECİB AHMED PAŞA, Yesârîzâde (1815-1883)

Bestekâr ve nota koleksiyoncusu.

İstanbul'da doğdu. Ünlü hattat Yesârîzâde Kazasker Mustafa İzzet Efendi'nin büyük oğludur. 1824'te Enderun'a alındı. Babasının ve dedesinin görev yaptığı Enderun'da başladığı eğitimine 1831'de Muzika-i Hümâyun'a geçerek devam etti. 1846'da mülâzım rütbesiyle saray bandosuna flütist olarak alındı. Aynı yıl yüzbaşı, kolağası ve binbaşı, 1854'te kaymakam, ardından miralay oldu. Bir yıl sonra miralivâliğe, 1859'da ferikliğe terfi ettirildi. Giuseppe Donizetti'nin 1856'da ölümü üzerine Muzika-i Hümâyun kumandanlığına getirilen Necib Ahmed Paşa, Sultan Abdülaziz'in tahta çıkmasıyla mâbeyin orkestra ve bandolarını kaldırıp yerine saz takımlarını kurduğunu hoş karşılamadığı için azledilerek mîrimîran rütbesiyle Rüşûmat meclisi üyeliğine getirildi. II. Abdülhamid'in tahta geçmesi üzerine yeniden ferik rütbesiyle Muzika-i Hümâyun kumandanlığına döndü ve bu görevde iken 28 Nisan 1883 tarihinde vefat etti. Padişahın isteğiyle II. Mahmud Türbesi haziresine defnedildi.

Yesârîzâde
Necib
Ahmed Paşa

Yesârîzâde Necib Ahmed Paşa'nın bestelediği Hamidiye Marşı'nın kapağı ile ilk sayfası (Nuri Özcan koleksiyonu)

Dönemin müsiği çevrelerinde önemli yeri bulunan Necib Paşa bestekârlığı ve yöneticiliğinin yanı sıra özellikle nota koleksiyonculuğu ile tanınmıştır. Küçük yaşlarda babasından ve onun arkadaşları olan müsiği üstatlarından aldığı derslerle müsiği çalışmalarına başlamış, Muzika-i Hümâyun'a geçince buradaki hocalardan ve özellikle G. Donizetti'den flüt, keman ve piyano dersleri almıştır. Ayrıca armoni ve bando konusunda bilgi edinmiş, Sultan Abdülmecid'in huzurunda yapılan Batı müziği icralarında padişahın hoşlanacağı opera parçalarının arasına bazı yeni parçalar koyarak programları zenginleştirmiştir. Yine böyle bir programda padişah hoşuna giden bir bölümü tekrar çaldırarak bunun ki-me ait olduğunu sormuş, eserin Necib Paşa'ya ait olduğu söylendiğinde onu huzuruna çağırıp miralaylığa terfi ettirmiştir. İkinci defa Muzika-i Hümâyun kumandanlığına getirildiği yıl bestelediği, "Ey velîni-met-i âlem şehinşâh-ı cihan" mısraıyla başlayan Hamidiye (I. Meşrutiyet) Marşı, 1908'de II. Meşrutiyet'in ilânına kadar Osmanlı Devleti'nin resmî marşı olmuştur. Marşın en önemli özelliği güftesi bulunan ilk resmî marş olmasıdır.

Batı müziğiyle Türk müziğinin aynı seviyede gelişimini sürdürmesi hususunda büyük gayret gösteren Necib Paşa bu yönüyle tipik bir Tanzimat müsiğişinasıdır. Göreve geldiğinde Muzika-i Hümâyun'da-

ki kadroyu 750 kişiden 350 (veya 325) kişiye indirmiş, saray orkestrası altmış, saray bandosu altmış, saray korosu da kırk kişiyle sınırlandırılmıştır. Onun döneminde Guatelli, Lombardi ve d'Arenda paşalar Muzika-i Hümâyun'da hoca olarak çalışmıştır. Necib Paşa bu çalışmalarını esnasında pek çok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında viyolonselist Cemil Bey, flütist Saffet (Atabinen) Bey, viyolonist Vondra Bey'le Zâti (Arca) Bey en meşhurlardır. Hamidiye Marşı'ndan başka Mecidiye ve Aziziye adlı iki marş daha bestelediği söylenen Necib Paşa, Türk müsiği formundaki bestelerinin dışında piyano için bazı polka ve mazurkalar da bestelemiştir. Yılmaz Öztuna onun eserlerinden iki peşrev, bir saz semâisi ve dokuz şarkıdan müteşekkil bir liste neşretmiştir; Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu repertuarında ise bunlardan ancak yedisi kayıtlıdır. Nihat Ergin bu listelerde bulunmayan iki şarkısını notalarıyla birlikte yayımlamıştır (*Yıldız Sarayı'nda Müzik*, s. 71-82).

Necib Ahmed Paşa, yaşadığı döneme kadar ulaşan Türk müsiği repertuarını büyük maddî fedâkarlıklarla notaya aldırarak, ölümüyle dağılan bu müzik külliyyatı sonradan Hüseyin Sadeddin Arel tarafından kısmen toplanmıştır. Müzik çevrelerince tutulmayan yeni bir müzik yazısı da icat eden Necib Paşa, Batı müziği terimlerine Türkçe karşılıklar bulmak için çalış-

malar yapmış, bugün kullanılan Türkçe bazı müzik terimleri bu çalışmanın sonucu olarak tesbit edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tayyarzâde Atâ Bey, *Târih*, İstanbul 1293, III, 110; Lutfî, *Târih*, X, 22, 25-26; *Sicill-i Osmânî*, IV, 546; Mahmut Ragıp Gazimihal, *Türkiye-Avrupa Musiki Münasebetleri*, İstanbul 1939, I, 112-114; a.m.f., *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 65-69; Ziya Şakir, *İkinci Sultan Hamid: Şahsiyeti ve Hususiyetleri*, İstanbul 1943, s. 158; İbnülemin, *Son Hattatlar*, s. 568; Refik Ahmet Sevengil, *Türk Tiyatrosu Tarihi*, İstanbul 1962, IV, 104-105, 184-185, 214; Vural Sözer, *Müzik ve Müzisyenler Ansiklopedisi*, İstanbul 1964, s. 6; Kıp, *TSM Saz Eserleri*, s. 20; Ayşe Osmanoglu, *Babam Sultan Abdülhamid: Hâtralarım*, İstanbul 1986, s. 29; *TSM Sözlü Eserler*, s. 110, 143, 174, 226, 277, 370; Süleyman Kâni İrtem, *Osmanlı Sarayı ve Haremî İçyüzü*, İstanbul 1999, s. 300-304; Nihat Ergin, *Yıldız Sarayı'nda Müzik: Abdülhamid II Dönemi*, Ankara 1999, s. 13-15, 71-82; M. Nazmi Özalp, *Türk Müzikleri Tarihi*, İstanbul 2000, I, 579-581; Bahattin Öztuncay, *Hâtıra-i Uhuwvet Portre Fotoğrafların Cüzibesi: 1846-1950*, İstanbul 2000, s. 130-131; Ercümen Ekrem Talu, "Tanzimat Devrinde Bir Müzik Üstadı", *Radio*, II/21, Ankara 1943, s. 5; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Ali Suâvi ve Çırağan Sarayı Vak'ası", *TTK Belleten*, VIII/29 (1944), s. 86; Bülent Aksoy, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Musiki ve Batılılaşma", *TCTA*, V, 1221, 1224; "Her Ay Bir Marş Hamidiyye Marşı", *TT*, VI/32 (1986), s. 16-17; Suha Umur, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Resmî Marşlar (Padşah Marşları)", a.e., VI/35 (1986), s. 8; Nuri Özcan, "Muzika-i Hümayun", *DİA*, XXXI, 422; Öztuna, *BTMA*, II, 103-104.

NURİ ÖZCAN

NECİBÜDDİN b. BÜZGAŞ

(نجيب الدين بن بوزغاش)

Necibüddin Ali b. Büzgaş
b. Abdillâh eş-Şîrâzî
(ö. 678/1279)

**Sühreverdiyye tarikatının
Büzgaşîyye kolunun kurucusu.**

594'te (1198) Şîraz'da doğdu. Tüccar olan babası Büzgaş b. Abdullah'ın Rûmî lakabıyla tanınması (Münzirî, II, 457; Fasîh-i Hâfî, II, 347) aslen Anadolu'lu olduğunu göstermektedir. İbn Nâsirüddin babasının adını "Büzgaş" şeklinde harekelemiş (*Tavâzihü'l-Müştebih*, IX, 211-212), birçok kaynakta da bu şekilde kaydedilmiş, Zebîdî ise "Büzgaş" olarak okumuştur (*Tâcü'l-'arûs*, "bzğş" md.). İkamet etmekte olduğu Şam'dan ticaret maksadıyla Şîraz'a giden Büzgaş, Kadı Şerefeddin Muhammed b. İshak el-Hasenî el-Hüseynî'nin kızılı evlene oraya yerleşti. Buna göre Necibüddin Ali'nin anne tarafından soyu Hz. Peygamber'e dayanmaktadır. Eşinin hamileliği sırasında Hz. Ali'nin Büzgaş'a rüyasında sâ-

lih ve necib bir oğlunun olacağını müjdelediği, onun da bu sebeple oğluna Ali adını verdiği, lakabını da Necibüddin koyduğu kaydedilmektedir.

Kaynaklarda "şeyhü's-şüyüh", "hakikat ve mârifet kaynağı" gibi vasıfların yanı sıra âlim ve muhakkık gibi vasıflarla anılan Necibüddin'in tekkesinde hadis dersleri vermesi iyi bir dinî eğitim aldığını göstermektedir. Hocaları hakkında yeterli bilgi bulunmamakta, sadece arkadaşı Şemseddin Safî'den bir süre fıkıh okuduğu, ayrıca müridlik döneminde şeyhi Şehâbeddin es-Sühreverdi'den kendi eserlerinin yanı sıra diğer bazı eserleri de okuduğu belirtilmektedir. Babasının zenginliğine ve geniş imkânlarına rağmen çocukluk ve gençlik yıllarını dervişler arasında geçirerek onlar gibi az yemeyi ve değersiz elbiseler giymeyi tercih eden Necibüddin'in tarikata intisabı konusunda şöyle bir rivayet nakledilmektedir. Bir gece rüyasında Sühreverdiyye silsilesine mensup yedi şeyh ile ayrı ayrı muşâfaha ettiğini, yedinci sıradaki şeyhle muşâfaha ederken birinci sıradaki şeyhin ona, "Bu genç senin yanında Allah'ın emanetidir" dediğini görmüş, Şeyh İbrâhim adlı meczup bu rüyayı yorumlayarak mânevî eğitiminin yedinci şeyhe emanet edildiğini, bu zatı bulup tasavvufî eğitimini onun yanında tamamlaması gerektiğini kendisine bildirmiş, bunun üzerine Necibüddin babasından izin alarak arkadaşı Şemseddin Safî ile birlikte Hicaz'a gitmiş, orada karşılaştığı Şehâbeddin es-Sühreverdi'nin rüyasında emanet edildiği şeyh olduğunu hatırlamış, Şehâbeddin es-Sühreverdi de gördüğü rüyanın ne anlama geldiğini açıklarak onu ve arkadaşı Şemseddin Safî'yi müridliğe kabul etmiştir. Necibüddin uzun yıllar Bağdat'ta şeyhin hizmetinde bulundu. Arkadaşlarıyla birlikte icâzet aldıktan sonra Şîraz'a döndü. Şehâbeddin es-Sühreverdi'nin onları Şîraz'a gönderirken her birine yirmişer külâh verdiği ve bunları isimleri yazılı kişilere giydirmelerini söylediği belirtilmektedir. Şeyhinden başta *'Avârifü'l-ma'ârifî* ve diğer kitapları olmak üzere birçok eser okuyan ve bunları okutma icâzeti alan Necibüddin, Şîraz'da kurduğu tekkesinde irşad faaliyetini sürdürdü. 678 Şâbanında (Aralık 1279) vefat etti ve Şîraz'da tekkesinin bulunduğu yerde defnedildi. Mahmud Şah'ın kızı Melek Hatun tarafından kabri üzerine türbe, etrafına medrese ve imarethâne yaptırıldı. Vefatında Kadı Seyyid Müctebâ el-Osmânî'nin söylediği altı beyitlik mersiye Cüneyd-i Şîrâzî tarafından kaydedilmiştir (*Şeddü'l-izâr*, s. 337-338). Gulâm Server diğer müellifle-

rin aksine Necibüddin'in kabrinin Bağdat'ta olduğunu kaydeder (*Hâzinetü'l-aşfiyâ*, II, 51).

Cüneyd-i Şîrâzî, Necibüddin'in o dönemde Şehâbeddin es-Sühreverdi, Sadreddin Eşnehî, Sadreddin Rûzbihân b. Ahmed, Tâceddin el-Hür, Şehâbeddin Beyzâvî ve Aslûddin Abdullah ile birlikte yedi abdalardan biri olarak kabul edildiğini söyler (*Şeddü'l-izâr*, s. 307-309). Oğlu Zahirüddin Abdurrahman, Nûreddin Abdüssamed Natanzî, Saîdüddin Fergânî, Kutbüddin-i Şîrâzî, Şehâbeddin Zerküb Şîrâzî, Ahmed b. Kannad, Şeyh Ahmed b. Abdullah, Şeyh Fahreddin b. Şeyh Şerefeddin, Şeyh Bahâeddin Ebû Bekir b. Cemâleddin, Şeyh Hasan b. Abdullah, Seyyid İzzeddin Ahmed b. Ca'fer, Mevlânâ Nûreddin Abdülkâdir gibi şahsiyetler onun müridleri arasında zikredilebilir. Abdullah Balyânî, Tâceddin Düzlakî, Safiyüddin-i Erdebîlî gibi şeyhler, Muhibüddin Ebû Mûsâ Ca'fer el-Mevsilî gibi âlimlerin yanı sıra dönemin yöneticileri de tekkesine gelerek kendisini ziyaret etmişlerdir. Moğol Emiri Engiyânû'nun ziyareti sırasında ona insanın hakikati, mülk ve melekût âlemleri gibi sorular yönelttiği, şeyhin bu sorulara tatmin edici cevaplar verdiği nakledilir (Vassâf, s. 112-113). Bu da onun zâhir ilimlerinde de yetkin bir kişiliğe sahip olduğunu göstermektedir. Ulaştığı bazı tasavvufî bilgilerin kaynağını merak edip araştırdığını, sonunda Yûsuf el-Hemedânî'nin rüyasında bu bilgilerin kendi kitabından bir bölüm olduğunu söyleyerek ilgili kitabın ve diğer bazı kitaplarının adını verdiğini söylemesi onun araştırmacı kişiliğine işaret etmektedir. Şeyh Necibüddin, Şîraz Emîri Atabeg Ebû Bekir'in güven ve itibarını da kazanmıştı. Atabeg, bazı şathiyeleri sebebiyle ulemânın küfrüne fetva verip idam edilmesini istediği Cemâleddin Lûrî'nin dönemin bir başka itibarlı şahsiyeti Muînüddin ile Şeyh Necibüddin'e de sorulmasını, onların da aynı görüşü belirttikleri takdirde idam edilmesini söylemiş, Şeyh Necibüddin adı geçenin meczup olduğunu söyleyince idamdan vazgeçmişti.

Şeyh Necibüddin'in ardından Sühreverdiyye tarikatında babasının adına nisbetle Büzgaşîyye diye anılan bir kol meydana gelmiş ve silsilesi oğlu Zahirüddin Abdurrahman ve torunu Muînüddin Nasrullah ile devam etmiştir. Bu koldan hilâfet alan Murtaza ez-Zebîdî kendisine kadar Büzgaşîyye silsilesinde yer alan şeyhlerin adını kaydetmiştir (*İkd*, s. 41-42). Necibüddin'in halifelerinden Nûreddin Abdüssamed Natanzî ile devam eden silsileden Zeynüddin